

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Географічний факультет
(повне найменування назва факультету)

Кафедра раціонального використання природних ресурсів і охорони природи
(повна назва кафедри)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до магістерської роботи
магістр
(освітньо-кваліфікаційний рівень)

На тему:
Рекреаційні ресурси Тернопільської області: сучасний стан, їх використання та охорона

Виконав: студент групи ГРФм-21
напряму підготовки (спеціальності)
106 Географія
(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

Висоцький В.М
(прізвище та ініціали)
Керівник Рожко І.М.
(прізвище та ініціали)
Рецензент Матвіїв В. П.
(прізвище та ініціали)

Львів – 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Географічний факультет

Кафедра раціонального використання природних ресурсів
і охорони природи

Допущено до захисту
завідувач кафедри

Доц. Рожко І.М

«___»_____2023 р.

ВИСОЦЬКИЙ ВАСИЛЬ МИКОЛАЙОВИЧ

РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН,
ЇХ ВИКОРИСТАННЯ І ОХОРОНА

Магістерська робота

Спеціальність 106 – Географія

Науковий керівник –
кандидат географічних наук, доцент
Рожко Ігор Михайлович

(підпис студента)

Львів – 2023

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
Факультет Географічний
Кафедра Раціонального використання природних ресурсів і охорони природи
Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр
Напрямок підготовки _____
(шифр і назва)
Спеціальність 106 – Географія
(шифр і назва)

”ЗАТВЕРДЖУЮ“

Завідувач кафедри Рожко І.М.

“ _____ ” _____ 20__ року

ЗАВДАННЯ
НА ДИПЛОМНУ (КВАЛІФІКАЦІЙНУ) РОБОТУ СТУДЕНТУ
Висоцький Василь Миколайович

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1.Тема дипломної роботи Рекреаційні ресурси Тернопільської області: сучасний стан, їх використання та охорона керівник роботи Рожко Ігор Михайлович, к.г.н., доцент

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені Вченою радою факультету від “26” червня 2023 року № 6

2. Строк подання студентом роботи 11 грудня 2023 року
3. Вихідні дані до роботи літературні, фондові матеріали, результати власних досліджень

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1.Аналіз особливостей розвитку рекреаційних ресурсів Тернопільської області (антропогенних та природних) 2.Ознайомлення та оволодіння методикою. 3.Оцінити сучасний стан використання рекреаційних ресурсів 4.Визначити основні заходи з охорони рекреаційних ресурсів 5.Запропонувати напрями розвитку рекреаційної діяльності в області 6.Розробити туристичний маршрут

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) Карта рекреаційного районування Тернопільської області, таблиця з оцінкою рекреаційного потенціалу районів Тернопільської області, картосхема туристичного маршруту з зазначенням об'єктів рекреації

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної (кваліфікаційної) роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Ознайомлення з особливостями розвитку рекреаційних ресурсів області дослідження (антропогенними та природними)	Вересень 2023 р	Виконано
2	Ознайомлення з методикою досліджень	Жовтень 2023 р	Виконано
3	Опрацювання літературних джерел, визначення основних заходів з охорони рекреаційних ресурсів	Листопад 2023 р	Виконано
4	Визначення сучасного стану використання рекреаційних ресурсів, визначення напрямів розвитку рекреаційної діяльності в області. Розкриття рис рекреаційно-туристичного маршруту.	Листопад 2023 р	Виконано

Студент _____ Висоцький В.М.
(підпис)(прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Рожко І.М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ	
1.1 Теоретичні засади рекреаційних досліджень.....	5
1.2 Методи досліджень рекреаційних ресурсів.....	14
РОЗДІЛ 2. РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ	
2.1 Рекреаційні ресурси.....	21
2.2 Рекреаційне районування території дослідження.....	23
РОЗДІЛ 3. РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ	28
РОЗДІЛ 4. СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ТА ОХОРОНА ПРИРОДИ. РЕКРЕАЦІЙНО- ТУРИСТИЧНИЙ МАРШРУТ	37
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ	57

ВСТУП

Актуальність теми полягає в тому, що систематичне дослідження природи шляхом краєзнавчих спостережень створює сприятливі можливості для формування екологічної свідомості та естетичного сприйняття серед молоді, сприяючи розвитку її екологічної культури та гармонійних відносин з природою.

Вивчення рекреаційних ресурсів є важливим аспектом розвитку суспільства і збереження природи.

Здоров'я та рекреація: рекреаційні ресурси, такі як парки, ліси, водойми, гірські райони, мають позитивний вплив на здоров'я людей. Вивчення цих ресурсів дозволяє розробляти оптимальні програми для підтримання фізичного та психічного здоров'я населення.

Туризм і економіка: рекреаційні місця часто стають об'єктами туристичного інтересу. Вивчення їхнього потенціалу дозволяє розробляти стратегії для приваблення туристів, що сприяє розвитку економіки регіону.

Екологічна важливість: рекреаційні зони часто виступають як важливі компоненти екосистем. Вивчення цих ресурсів допомагає зберігати та відновлювати екологічний баланс, зберігати біорізноманіття та запобігати негативним впливам людської діяльності.

Сприяння рекреаційній культурі: дослідження рекреаційних ресурсів дозволяє вивчати та розуміти вплив культурних, соціальних та психологічних факторів на використання цих ресурсів. Це може впливати на формування позитивної рекреаційної культури серед населення.

Планування та управління: вивчення рекреаційних ресурсів необхідне для раціонального планування та управління землекористуванням. Це допомагає уникнути надмірного використання та забруднення природи, забезпечуючи сталість використання цих ресурсів для майбутніх поколінь. Таким чином, вивчення рекреаційних ресурсів має широкий спектр практичних застосувань і важливо для сталого розвитку суспільства.

Об'єктом дослідження є рекреаційні ресурси Тернопільської області.

Предметом дослідження є сучасний стан, ефективність використання та охорони рекреаційних ресурсів Тернопільської області.

Мета та завдання дослідження:

- 1 Дослідити особливості розвитку рекреаційних ресурсів Тернопільської області (природних і антропогенних).
- 2 Визначити сучасний стан використання рекреаційних ресурсів.
- 3 Рекомендувати заходи з охорони рекреаційних ресурсів.
- 4 Запропонувати напрями розвитку рекреаційної діяльності в області та розробити туристичний маршрут

Наукова новизна полягає у комплексному підході до вивчення рекреаційних ресурсів регіону. У роботі проаналізовано використання рекреаційних об'єктів досліджуваної території та на основі даного аналізу запропоновано новий рекреаційний маршрут, який сприятиме збільшенню туристичного потоку в регіон дослідження, приносить прибуток Тернопільській області, та зможе в подальшому покращити економічну ситуацію.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

1.1 Теоретичні засади рекреаційних досліджень.

Рекреаційне природокористування – це комплекс заходів, пов’язаних з використанням природних ресурсів, з метою оздоровлення людей, відновлення фізичного та психічного здоров’я, розширення еколого-культурного світосприйняття.

Українська Географічна Енциклопедія подає термін “рекреалогія”, як науку, що безпосередньо пов’язана з дослідженнями рекреації, але нам здається, що цей термін недостатньо точний. Сам термін “рекреація” (латинського *recreatio* (відновлення)), включає в себе всі види відпочинку та лікування (оздоровлення), а *logos* (наука), то правильніше було би використовувати термін “рекреаціологія”.

Рекреаційне природокористування здійснюється на конкретних територіях з певними соціально-економічними та природними умовами. Система рекреаційного природокористування формується під впливом зростання потреб суспільства в рекреаційних послугах (суб’єктивні чинники) і рівня придатності (якості) природно-ресурсного потенціалу рекреаційних земель (об’єктивні фактори). Розглядаючи питання рекреаційного природокористування, важливо визначити соціально-економічний характер рекреації, виявити причини затребуваності рекреаційних послуг та можливості рекреаційного економічного розвитку. Ми вважаємо, що фактори, що впливають на розвиток дозвілля, слід розділити на дві категорії:

1. Сукупність факторів, які сприяють формуванню попиту на рекреацію та відновлення.

2. Сукупність факторів, які сприяють задоволенню рекреаційних потреб. До першої групи слід віднести соціально-економічні, медико-біологічні та географічні фактори.

Технічний прогрес є головним чинником, що зумовлює підвищення ролі розваг і перетворення їх на одну з важливих складових відтворення фізичних і психічних сил людини. Це призводить до ускладнення всього виробництва та окремих його технічних процесів, збільшення обсягу інформації та підвищення вимог до умов праці, що швидко змінюються. Збільшення частки міського населення і відповідна урбанізація умов життя супроводжується втотою, яка обумовлена непродуктивною діяльністю в конкретних міських умовах - надмірними і швидко змінними зоровими і звуковими подразниками, колірним дискомфортом (їх надлишком або відсутністю), періодичний температурний дискомфорт (перегрів влітку), зниження фізичних сил (низька мотивація) і підвищене нервове навантаження тощо.

Чим вищий рівень розвитку продуктивності, тим вищий культурний рівень суспільства, тим вищий рівень потреб людей, у тому числі потреби у відпочинку на природі. Окрім цього, на формування потреб впливають і соціально-психологічні аспекти, такі як мода, престиж, традиції. Можливість суспільства задовольнити рекреаційні потреби залежить від бюджету вільного часу та матеріального добробуту, який можна проаналізувати через структуру зайнятості населення та рівень соціальної захищеності.

Важливим чинником розвитку рекреаційного природокористування є підвищення мобільності населення внаслідок розвитку автомобілізації та того, що переважна більшість активного населення під час трудової діяльності не має контакту з природним середовищем.

На жаль, у нашому випадку з різних причин процес омолодження часто носить традиційно пасивний характер і пов'язаний з уявленнями про домашній спокій як про найкращу форму відпочинку. Така практика призводить до багатьох негативних наслідків – зростання взаємопов'язаних фізичних і психічних захворювань, які поступово стають хронічними, погіршення показників здоров'я дітей і підлітків. Таке становище викликане, як погіршенням стану природного середовища, так і зміною характеру

життєдіяльності населення у створеному дисбалансі між характером затрат людини і їх відновленням. У цих умовах процес відтворення повноцінної працездатності може бути забезпечений тільки в результаті росту споживання рекреаційних послуг. На цьому базується медико-біологічний чинник формування потреб у рекреаційних послугах – необхідність лікування та оздоровлення населення на основі бальнеологічних, кліматичних та мікрокліматичних ресурсів, психокомфортного середовища.

Активний відпочинок, туристична діяльність, і в загальному туризм, вважається одним із засобів збереження людини, її активної діяльності, збереження і поновлення життєвих сил, та і в загальному збереження людини як біологічної істоти.

На формування попиту на рекреаційні послуги також глибоко впливають регіональні чинники, які, у свою чергу, залежать від геополітичного положення, забезпеченості прилеглих територій рекреаційними природними ресурсами та існуючих економічних умов. До факторів, що сприяють формуванню потреб, належать також безпосереднє (контактне) пізнання, пошукова діяльність, потреба в задоволенні морально-естетичних потреб людини. Набір факторів, які можуть допомогти задовольнити ваші потреби в розвагах, повинен включати:

1. За кількістю та якістю рекреаційні ресурси поділяються на природні та історико-культурні.

2. Соціально-економічні характеристики території, які в свою чергу залежать від наявності трудових ресурсів, транспортної доступності, рівня розвитку розважальної інфраструктури, організації розваг, культурного рівня населення тощо.

3. Внутрішня екологічність.

В загальному вони повинні задовольнити основні потреби людей які відпочивають. Азар виділяє 3 основні потреби людини: головні, специфічні та другорядні..

Головні: потреба в доїзді та транспортних послугах, потреба у місці проживання, потреба у їжі (харчуванні).

Специфічні: потреби в туристських враженнях, акракціях, емоційній наповненості, потреби медичному обслуговуванні.

Другорядні потреби можуть бути задоволені послугами торгівлі та сфер обслуговування.

На нашу думку, основною потребою для рекреантів є відпочинок (у лікувальних закладах – лікування), а потреби, виділені В.І. Азаром, як "головні", правильніше назвати – загальними.

Проте, врахування лише цих чинників, як передумови розвитку рекреаційної діяльності, було б неповним без урахування державної політики щодо її розвитку. Слід враховувати, що на даний час Україна переживає кризовий період переходу до ринкових умов і принциповим моментом є визначення місця і ролі рекреаційного господарства як в економічній структурі, так і в системі соціально-економічних пріоритетів регіонального розвитку. Кравців визначає два основних, потенційно можливих варіанти державної політики:

Перший – сфера розваг, яка залишається в полі зору держави та представницької влади, розвиваючись як друга галузь соціальної інфраструктури. Рівень обслуговування та сервісу залежить від можливостей команди, які наразі обмежені. У цьому випадку впровадження світових стандартів затримується, ринок послуг занепадає, економічна вигода втрачається.

Другий – індустрія розваг визначена як пріоритетний напрямок розвитку в перспективному регіоні, з чіткою відповідною спланованою політикою дій та відповідною позицією в державному управлінні на всіх рівнях, стимулюючи індустрію розваг через різні форми допомоги, підприємництва. діяльність у сфері залучення інвестицій (у тому числі іноземних) Водночас індустрія розваг

розглядається в ширшому контексті розвитку та може сприяти реальним діям в інших сферах економіки.

Другий варіант, очевидно, повинен стати основою державної політики стосовно розвитку рекреаційного господарства, проте, повинні існувати соціальні (на державному рівні) та економічні й екологічні (на регіональному) важелі регулювання цієї діяльності, оскільки виключна орієнтація на прибутковість несе загрозу як природному середовищу, так і може знизити можливість задоволення потреб у рекреаційних послугах на внутрішньому ринку.

Різноманітність рекреаційного природокористування вимагає систематизації – створення класифікації. Створено різні категорії рекреаційних заходів. Критеріями класифікації рекреаційної діяльності можуть бути різні ознаки, такі як: функціональне призначення (розваги, пізнання); спосіб пересування (пішохідні, водні, велосипедні); сезонність (весна, осінь); склад туристів (молодь, діти, люди похилого віку). Існують складні взаємозв'язки між цими критеріями класифікації, такими як властивості навантаження (пасивні, активні), тому слід розрізняти первинні та вторинні. Вважаємо, що рекреаційну діяльність необхідно поділити на функціональні види за її основним призначенням. Під функціональним типом природокористування дозвілля розуміється велика категорія видів дозвіллевої діяльності, об'єднаних домінуючою метою і принципово відмінних від інших видів діяльності за функціональним призначенням. Типи, в свою чергу, поділяються на види. Види рекреаційного природокористування поділяють за способом здійснення певного виду рекреаційної діяльності.

У відповідності з цим, ми виділяємо три функціональні типи: санаторно-курортне лікування, туризм та утилітарну рекреацію. Перший тип передбачає лікування та реабілітацію хворих людей у закладах медичного призначення. Він поділяється на види: кліматолікування, бальнеологічне та грязелікування.

Визначальною ознакою туризму є тісне поєднання медико-біологічної та освітньо-виховної функцій рекреаційного природокористування. Поряд з відпочинком та оздоровленням, важливе місце посідає пізнавальний та виховний процес.

Вперше у сучасному розумінні поняття "турист" зустрічається в заголовку довідника, що вийшов у 1793 році у Відні.

На нашу думку, туризм – це діяльність, пов'язана із туристською подорожжю з метою пізнання, відпочинку, оздоровлення. Лікування – це прерогатива санаторно-курортного типу рекреаційної діяльності, який за формами і засобами відмінний від туризму.

Туристська подорож включає поїздку, похід, експедицію, прогулянку та екскурсію.

Поїздка – це подорож по наперед запланованому туристському маршруту (як правило постійному і розробленому раніше) з використанням громадського транспорту (поїзд, літак, автобус).

Похід – це подорож по маршруту тривалістю понад добу з активними способами пересування (пішо, на лижах, велосипедах, плавзасобах і т.д.).

Прогулянка – це те саме що поїздка або похід тривалістю до однієї доби (як правило до 4 год.) з метою відпочинку або пізнання.

Туристська експедиція – організована багатоденна подорож, що здійснюється із спеціальними дослідницькими цілями.

Екскурсія – це, як правило, колективна короткочасна подорож під керівництвом гіда з основною метою пізнання.

Оскільки туризм явище просторове, його логічно поділити на два підтипи, які просторово визначатимуть можливості та характер туристської діяльності: локалізований і мобільний.

Локалізований підтип передбачає стаціонарний відпочинок, який концентрується на певних територіях. Рекреаційна діяльність, в основному, обмежується просторовою доступністю в один ходовий день від постійного

місця проживання (туристична база, притулок, наметовий табір). Поділяється на види: оздоровчий (відпочинковий) туризм, агротуризм, скелелазіння, спелеотуризм, гірськолижний відпочинок, розважальні види туризму.

Суть агротуризму полягає у відпочинку (здебільше сімейного) у сільській місцевості у приватному секторі. У літературі цей вид туризму часто зустрічається під назвою "зелений сільський туризм" [21, с. 3].

Оздоровчий (відпочинковий) вид туризму – відпочинок у туристичних базах, будинках відпочинку, пансіонатах, наметових таборах. Перебування на турбазах і наметових таборах є більш активною формою відпочинку, оскільки в основному передбачає радіальні походи або екскурсії. Проте, сам характер організації і проведення походів роблять його відмінним від подібних аналогів мобільного туризму. В залежності від тривалості, оздоровчий вид можна поділяти на довго- та короткотривалий.

Гірськолижний відпочинок вимагає наявності гірськолижних трас та їх відповідного обладнання (витягів, канатно-крісельних доріг, пунктів прокату спорядження, специфічного технічного і медичного обслуговування, тощо).

Спелеотуризм (підземний або печерний туризм) полягає у проходженні певних підземних маршрутів. Його специфіка в тому, що похід проходить в умовах обмеженого простору і повної відсутності природного освітлення. Спелеотуризм та скелелазіння мають багато спільного, оскільки приурочені до певних локальних природних об'єктів (печери, скелі) та вимагають спеціального технічного забезпечення, індивідуального спорядження та відповідного фізичного тренування. Важливим також є психологічний аспект підготовки, оскільки тут можливі прояви специфічних психічних захворювань – боязні замкнутого простору (клаустрофобія) у спелеотуризмі та боязнь висоти (альтофобія) – при скелелазінні. Людина, під час спелеопоходу чи проходження скель завжди знаходиться у стані підвищеного емоційного збудження.

Мобільний підтип туризму передбачає пересування по певному маршруту терміном не менше двох днів. У просторовому відношенні ця діяльність

носитиме лінійний характер. Залежно від засобів та характеру пересування поділяється на види: пішохідний (та його різновиди – гірський та альпінізм), водний, лижний, велосипедний, мотоциклетний, автомобільний, кінний.

Пішохідний вид туризму найбільш "незалежний", він може організовуватися практично на всіх різновидах природних комплексів незалежно від пори року і не вимагає спеціальних засобів пересування. Гірський туризм, як різновид пішохідного, вимагає проходження технічно складних гірських ділянок, наприклад, категорійних гірських перевалів або річкових переправ чи скельних ділянок. Альпінізм концентрується, як правило, у високогірних районах і полягає у подоланні кількох або однієї важкодоступних високогірних вершин.

Лижний туризм – проведення походів на лижах – один із найскладніших видів туризму, що пояснюється насамперед ускладненими кліматичними і погодними умовами його проведення.

Водний туризм передбачає проходження маршрутів по водним об'єктам за допомогою відповідних плавних засобів – туристських суден (байдарки, каное, надувні човни і катамарани, а також плоту на надувній основі). Вимагає спеціального групового та особистого спорядження.

Велотуризм у світі набуває все більшої популярності, особливо у формі велопоходів вихідного дня. Для проходження маршрутів використовуються спеціально облаштовані велосипеди спортивного типу підвищеної прохідності.

На противагу велосипедному, мотоциклетний та автомобільний туризм втрачають свою популярність, основним чином через екологічну несумісність з природним середовищем. Очевидно, в основному ці види туристської діяльності в подальшому будуть обмежені автошляхами з ночівлею на кемпінгах чи мотелях.

Кінний туризм – єдиний з вище описаних видів мобільного туризму, що не має розроблених спортивних категорійних нормативів. Кінні походи, як

правило, мають радіальний або кільцевий маршрути, а найчастіше – проводяться як екскурсії.

Термін "екотуризм" ("екотуристика") все частіше з'являється на сторінках наукової та публіцистичної літератури. Проте, часто під цим терміном розуміється одна з його складових – пізнавальні походи, екскурсії. Екотуризм ми розглядаємо як активний вид туризму, який інтегрує пізнавальну і безпосередню екологічну діяльність на теренах природи. В ідеальному варіанті екотуризм передбачає різноманітну природоохоронну діяльність, наприклад, маркування екологічних стежок на території національних парків, влаштування захистків, впорядкування території тощо. У заповідній зоні ця робота може бути спрямована на наукові цілі та для контролю за дотриманням заповідного режиму зі сторони відвідувачів.

У просторовому відношенні цей вид діяльності є універсальним, оскільки може існувати на всіх природних територіях, що не властиво жодному іншому виду туризму. Тому для оцінки придатності територій ми пропонуємо розглядати пізнавальний туризм, як складову екологічного туризму, що буде найбільш репрезентативно.

Поняття, які можна часто зустріти в літературі – "науковий", "елітарний", "молодіжний" чи "сімейний туризм", ми вважаємо різновидами інших видів туризму, які характеризують приналежність рекреантів до певної соціальної або вікової категорії. Ми свідомо уникаємо виділення окремо спортивного виду чи видів туризму, оскільки спортивні походи чи змагання є складовими певних видів туризму, а різниця між неспортивним і спортивним походом інколи може полягати лише у оформленні відповідних документів, тобто формально.

Утилітарний тип – полягає у збиранні ягід, грибів, лікарських рослин, любительському рибальстві та мисливстві. Цей тип рекреаційної діяльності не слід ототожнювати з промисловими аналогами, оскільки для нього пріоритетним є відпочинок.

Слід зазначити, що у чистому вигляді види, та й і типи, рекреаційної діяльності зустрічаються рідко, тому ту чи іншу діяльність слід розглядати як комплекс різних видів, у якому один виступає домінуючим.

Організаційні форми рекреаційного природокористування є похідними від наявного природно-ресурсного потенціалу території та можливості його використання з урахуванням пріоритетності того чи іншого функціонального типу чи виду рекреаційної діяльності. Своє відображення вони знаходять у функціонуванні рекреаційних закладів певного профілю (санаторії, пансіонати, туристські бази, будинки відпочинку та ін.) або інших засобах організації відпочинку (туристські маршрути, дидактичні стежки та ін.).

Раціональне рекреаційне природокористування, з географічної точки зору, передбачає оптимальний варіант просторового розвитку рекреаційного господарства з урахуванням властивостей і особливостей гірських природних комплексів, а також різноманітності видів діяльності та організаційних форм. На даний час існує необхідність проведення детальних географічних досліджень з метою конкретних рекомендацій щодо організації рекреаційного природокористування. Для цього необхідне відповідне методичне забезпечення, яке у подальшому могло б використовуватися для створення й ефективного використання геоінформаційних систем (ГІС).

1.2 Методи досліджень рекреаційних ресурсів

Різнманітність людської діяльності зумовлює багатогранність методів наукового пізнання, які можна класифікувати за різними критеріями. Розрізняють формальні методи (такі як формальні та математичні методи символічної логіки) і субстантивні методи відповідно до їх ролі та статусу в процесі наукового пізнання. До основних категорій змістовних методологій належать філософія, загальна наука, загальна логіка та спеціально-науковий метод. Існують також відмінності між емпіричними і теоретичними методами дослідження, фундаментальними і прикладними методами дослідження,

методами представлення результатів. Тому в сучасних умовах широкого поширення набув метод багаторівневої класифікації наукового знання. Відповідно до цієї класифікації методи наукового пізнання поділяються на різні рівні за поширеністю та сферами застосування. У межах цих рівнів розрізняють загальну філософію, загальну науку, спеціальну науку, дисциплінарні та міждисциплінарні підходи до наукового знання [7].

1. Загальнофілософські методи, найдавнішими з яких є діалектичні та метафізичні методи, що представляють універсальні, високоабстрактні «м'які» принципи, операції та технічні системи. Ці методи визначають загальні методи та загальні стратегії наукового дослідження, але не замінюють спеціальних методів і не визначають безпосередньо кінцеві результати пізнання [7].

2. Загальнонаукові методи дослідження являють собою спеціальну методологію, яка лежить на стику філософії та основних теоретико-методологічних засад спеціальних наук. На основі загальнонаукових понять і концепцій розробляються відповідні методи і принципи пізнання, які забезпечують зв'язок і оптимальну взаємодію філософії з конкретно-науковими знаннями і методами. До загальнонаукових методів пізнання належать системні методи, структурно-функціональні методи, кібернетичні методи, ймовірнісні методи, методи моделювання, формальні методи тощо [7].

Варто зазначити, що в структурі загальнонаукової методології найчастіше виділяють три рівні методів і прийомів наукового дослідження: емпіричні методи дослідження, теоретичні методи дослідження та загальнонаукові логічні методи дослідження [7].

3. Спеціально-наукові методи дослідження в основному визначаються специфікою досліджуваних предметів і об'єктів конкретної науки та теоретичними засадами, що зумовлюють використання спеціальних методів. Ці методи виходять з розуміння природи об'єкта дослідження і утворюють, як правило, спеціальну наукову методологію як сукупність методів, принципів і прийомів, що використовуються в певній галузі знань або науки [7].

4. Дисциплінарні методи наукового дослідження являють собою систему прийомів і принципів, що використовуються в конкретній дисципліні, яка є частиною певної галузі науки або виникає на стику різних наук. Кожна наука є синтезом дисциплін зі своїми унікальними дисциплінами та власними методами дослідження [7].

5. Методи міждисциплінарного дослідження характеризуються поєднанням різних рівнів методології та спрямовані насамперед на вирішення точок перетину наукових дисциплін. Ці підходи пояснюються зростаючою поширеністю зв'язків між науками, що призводить до того, що результати, методи та прийоми однієї науки часто використовуються в інших [7].

6. Туризм вважається активним видом відпочинку населення, має всі риси окремої галузі економіки, що зумовлено суспільним поділом праці. Економіка туризму вважається розгалуженою системою, яка має численні взаємозв'язки з іншими компонентами економіки як усередині країни, так і по відношенню до міжнародного статусу країни. Туризм слід розглядати як окрему галузь, до реалізації туризму необхідно залучати соціальну роботу, включаючи різні форми людської діяльності, спрямовані на стимулювання рекреаційної активності населення. У цій галузі сфери послуг виникають власні економічні взаємодії туристичних підприємств, а продуктами праці є нематеріальні блага, які створюються працівниками туристичних компаній [7].

Сьогодні об'єктивною стороною сучасного світу є послідовне та випереджувальне зростання рекреації та туризму як частини економіки. Розвиток цивілізації викликає збільшення доступного часу, який люди використовують для відпочинку та оздоровлення [7].

Важливо визнати, що з точки зору грошових витрат у постіндустріальному суспільстві туризм і охорона здоров'я зазвичай перевищують витрати на їжу на 20-30% і в 2,5-3 рази витрати на одяг і взуття. Як наслідок, витрати на відпочинок стали необхідними [7].

Поняття "рекреація" є динамічним і піддається постійним змінам, що впливають на його тлумачення. Наука, в свою чергу, вимушена адекватно реагувати на еволюцію самого життя. У минулому рекреацію розглядали як відпочинок та відновлення сил людини, які вона витратила в процесі праці. Різні автори та різні країни можуть зберігати певні відмінності в визначенні рекреації [7].

Однак на сучасному етапі рекреацію розуміють як комплексну концепцію, що включає в себе відпочинок, розваги, лікування та реабілітацію в умовах спеціально призначених господарських структур, а також в контексті туризму та спорту, як організованих, так і самодіяльних форм [7].

Термін "рекреація" також використовується для позначення галузі господарства, яка на певній території організовує і здійснює відпочинок, лікування, розваги і туризм, спрямовані на оздоровлення, розваги, розвиток і удосконалення, а також навчання людей [7].

Теоретичні методи, методологія та принципи застосування рекреаційного туризму ґрунтуються на ідеях чотирьох наук географії, економіки, туризму та екології. Це призвело до глибокої теоретичної та методологічної різноманітності та складності науки. Кожна територія, визначена в межах певного ареалу, не тільки містить або містить рекреаційні об'єкти, але й надає їм нових географічних якостей, які впливають на кожен об'єкт окремо та на систему в цілому. Ці ефекти можна розглядати та вимірювати лише в географічному масштабі, і вони неможливі в інших науках за межами географічного масштабу. У власних дослідженнях широко використовують різні методи з географії та інших наук. Це історичні методи, картографічний аналіз, порівняльно-географічні методи, тематичні дослідження, статистичний аналіз, інформаційні технології та методи моделювання, експедиційні дослідження. Останнім часом все більшої популярності набуває використання соціологічного та методологічного біологічного підходів [7].

Історичні методи застосовуються в різних областях суспільних і природничих наук. Він характеризується тісним зв'язком з аналітичними та просторовими аспектами соціально-економічного розвитку, детермінуючи постійні зміни в економічній і демографічній географії. Метод використовується для вивчення характеру використання природних і трудових ресурсів, а також для аналізу розвитку та заселення території. Розуміння історичної географії є важливим для вивчення сучасної географії населення, розподілу продуктивності та прогнозування змін на прикладі конкретних регіонів світу. Картографічні методи дозволяють створювати тематичні карти, на яких відображається багато об'єктів, що показують їх взаємне положення і співвідношення. Такий підхід поширюється на всі етапи дослідження — від збору вихідних даних до розробки нових наукових матеріалів. Створення різноманітних тематичних карт підвищує інформаційну насиченість наукового матеріалу [7].

Карти є не тільки чудовими пояснювальними матеріалами та багатою та різноманітною інформацією, простими у використанні безпосередньо та в багатьох аспектах, але й ефективним інструментом для наукових досліджень. Порівняльний метод характерний для всіх географічних наук. Його мета — виявити основні ознаки подібності та відмінності в господарському використанні територій, географічних типів господарств і поселень, їх взаємозв'язку в різних регіонах світу. Такий підхід є дуже ефективним у регіональних та національних дослідженнях, допомагаючи визначити ключові особливості та тенденції географії досліджуваної території. Методи спостереження відіграють важливу роль у регіональній економічній і соціальній географії світу. Зокрема, міжнародний туризм і подорожі за кордон розширюють можливість безпосереднього особистого спостереження за такими аспектами, як характеристики економічного використання території, система і тип поселення, умови життя і культура жителів [7].

Підхід системного аналізу базується на покроковому принципі та складається з кількох ключових етапів. Спочатку уточніть мету дослідження, завдання та наукові гіпотези. По-друге, провести комплексне дослідження кожної регіональної системи, включаючи особливості розміщення та розвитку продуктивності. Особлива увага приділяється вивченню цілісності системи, внутрішніх і зовнішніх зв'язків, вирішення галузевих і територіальних проблем. Ці методи сприяють всебічному розумінню регіональних економічних і соціокультурних особливостей, розробці наукових методів аналізу та визначення перспектив розвитку різних регіонів [7].

Статистичні методи, засновані на аналізі економічних і демографічних даних регіонів і країн, допомагають виявити особливості просторової взаємодії різних територій і економічних систем. У цьому контексті статистика стає ефективним інструментом для вивчення економічних і соціальних умов конкретного регіону [7].

Метод економічного районування допомагає виділити взаємопов'язані соціально-економічні сегменти країни за певною спеціалізацією. Виходячи з теорії економічної зони, він потребує обробки різноманітної економічної та соціальної інформації. Економіко-математичні методи дозволяють відобразити певні кількісні, а іноді і якісні закономірності в різних формах і типах господарств, поселень, життєдіяльності населення [7].

Важливою складовою є математичне моделювання різноманітних соціально-економічних процесів та об'єктів. Методи дистанційного спостереження знаходять широке застосування при вивченні розміщення природних ресурсів, господарських систем і населення, що дає нову детальну інформацію про концентрацію господарського використання території, характеристики просторової концентрації господарства і населення на великих територіях, особливості просторової концентрації господарства і населення на значних територіях. межі міської агломерації, екологічні умови тощо [7].

Геоінформаційний підхід набуває все більшого значення і включає створення геоінформаційних систем, які є сучасними засобами збору, збереження та аналізу різноманітної інформації про територію. У промисловому туризмі найбільш цілеспрямованим використанням є поєднання різних методів з урахуванням специфічних можливостей кожного способу [7].

Вивчення економічної та соціальної географії базується на розумінні технічних процесів розвитку та планування господарства, що означає вивчення всього комплексу зв'язків, спрямованих на забезпечення повноцінної ролі промислового туризму [7].

РОЗДІЛ 2. РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Рекреаційні ресурси

Тернопільська область багата на природні, історико-культурні ресурси та приваблює туристів. Туристична галузь тут бурхливо розвивається, туристичних організацій стає все більше, розширюються і види соціального туризму [16].

Світовий досвід підтверджує величезне економічне значення відпочинкового туризму, який є однією з найбільш прибуткових і динамічних галузей економіки та сфери послуг. У міру зростання економічного значення туризму зростає і його роль у відтворенні життєздатності людини та покращенні якості життя [16].

Як духовно-культурна галузь туризм відіграє соціальну роль у суспільстві: гуманітарну, світоглядну, пізнавальну, рекламну, освітню. Із зростанням економічного впливу туризму його роль у відновленні життєздатності людини та покращенні якості життя стає все більш важливою [16].

Тернопільська область має різноманітні курортно-відпочинкові ресурси, зокрема бальнеотерапевтичні, кліматичні, водні, лісові та ландшафтні ресурси. Основними зонами відпочинку та оздоровлення є Микулинецько-Теребовлянський, Гусятинський та Борщівсько-Заліщицький райони. Найбільш сприятливі умови для оздоровлення та відновлення здоров'я пропонує південна частина області. Однак природно-ресурсний потенціал регіону потребує оптимізації, щоб максимізувати його вигоди [16].

В умовах сучасної економічної ситуації в Україні, а особливо в Тернопільській області, все більше уваги приділяється місцевим природно-рекреаційним ресурсам. Ці ресурси стають об'єктом все більшої уваги, оскільки сприяють оздоровленню та лікуванню населення та відповідають потребам і вимогам сучасної галузі охорони здоров'я [16].

Базою для створення, розвитку та функціонування курортно-відпочинкових територій є курортно-відпочинкові ресурси регіону. Ці ресурси мають

структурно-функціональні зв'язки з лікувально-рекреаційними зонами. Відповідно до Закону України «Про курорти України» (ст. 1) лікувально-оздоровчими територіями є природні території, де є мінеральні та термальні джерельні води, лікувальні грязі, лимани та озера, а також кліматичні та інші природні умови, сприятливі для оздоровлення. Лікування або реабілітація, профілактика захворювань [14].

У Тернопільській області курортно-відпочинкові ресурси складаються з різних компонентів, таких як бальнеотерапевтичні ресурси (мінеральні води), грязі (торфові лікувальні грязі), кліматичні умови, біологічні елементи та ландшафтні ресурси. В останні роки значну увагу приділено розвитку фітотерапії та ландшафтотерапії як ефективних загальнооздоровчих і лікувальних методів [14].

Беручи до уваги наявність різноманітних мінеральних вод, лікувальних грязей і сприятливі кліматичні умови в Тернопільській області, а також враховуючи ресурси та характеристики регіону, такі як рельєф, рослинність і водні ресурси, можна виділити кілька регіонів з різним ступенем. чи підходить для бальнеотерапії та грязелікування[14].

Гусятинський район визначено як найбільш сприятливий район Тернопільської області для бальнео- та грязелікування. Оздоровчі та лікувальні ресурси регіону представлені такими природними особливостями, як лісисті горбисті місцевості та долина Збруча з її високим скелястим узбережжям. Гідромінеральні ресурси мають важливе курортно-рекреаційне значення, а лікувальні властивості підземних вод використовуються в лікувальних закладах. Серед них варто відзначити водолікарню та бальнеосанаторій «Збруч» [14].

Сприятливі умови для бальнео- та грязелікування є також у центральній частині області, особливо в Микулинецько-Теребовлянському районі [7].

На півдні Тернопільщини формується Борщівсько-Заліщицький район, який характеризується найсприятливішими кліматичними умовами,

сприятливим рельєфом і ландшафтом, а також наявністю мінеральних вод і грязей [14].

Найбільш сприятливим для клімату та фітотерапії є Придністров'я, а для клімату та фітотерапії – північна частина регіону [14].

Спелеотерапія визначена як перспективний напрям розвитку лікувально-розважальної сфери [14].

2.2 Рекреаційне районування території дослідження

Рекреаційні ресурси Тернопільської області мають різноманітну структуру та розміщені нерівномірно, тому необхідно виділити конкретні рекреаційні території, де концентруються туристичні ресурси. Це спростить розуміння можливостей розвитку різноманітної туристичної діяльності в межах регіону [16].

Визначення конкретних рекреаційних зон може допомогти краще використовувати існуючі туристичні ресурси, спрямувати їх на розвиток певних видів туризму та створити унікальну ідентичність кожної території. За даними таблиці 1 можна визначити, що найбільший рекреаційний потенціал мають Тернопільський, Буцацький, Заліщицький, Борщівський, Терехівський, Кременецький та Чортківський адміністративні райони. Вони характеризуються високою концентрацією природних і суспільних історичних туристичних ресурсів та зручною транспортною розв'язкою, що створює умови для розвитку різноманітних видів туризму [16].

Під час дослідження було виділено чотири зони рекреації: Північна, Центральна, Західна та Південна. Південна рекреаційна зона охоплює територію адміністративних районів Чортківського, Монастириського, Заліщицького, Буцацького та Борщівського і характеризується високою насиченістю туристичними ресурсами. Порівняно з іншими регіонами цей регіон має найвищі показники кількості та щільності туристичних ресурсів. Хоча територія менша за центральну зону рекреації, варто відзначити, що

щільність туристичних ресурсів у південному районі дещо вища. Борщівський район виділяється особливо за кількістю природних ресурсів та історико-культурних [16].

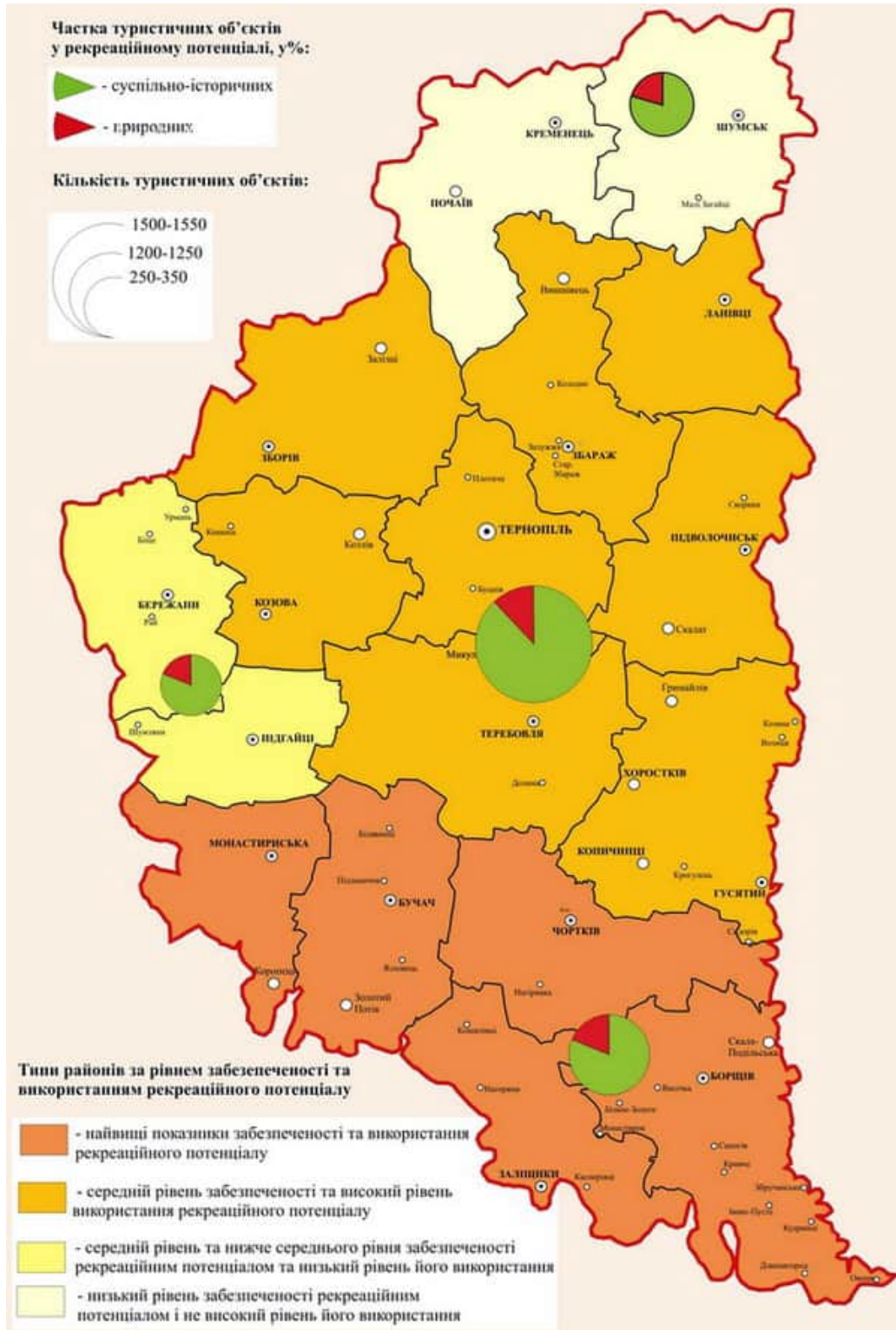

Рис.1. Рекреаційне районування Тернопільської області [16]

Таблиця 1

Оцінка рекреаційного потенціалу районів Тернопільської області [12]*

Райони	Суспільно-історичні туристичні ресурси	Природні туристичні ресурси	Інтегральна оцінка
Південний рекреаційний район	1365	232	1597
Борщівський	348	33	381
Бучацький	228	60	288
Заліщицький	344	62	406
Монастирський	182	31	213
Чортківський	263	46	309
Центральний рекреаційний район	1977	416	2393
Гусятинський	233	52	285
Збаразький	263	70	333
Зборівський	259	51	310
Козівський	170	42	212
Лановецький	153	30	183
Підволочиський	243	34	277
Тернопільський	331	77	408
Теребовлянський	325	60	385
Західний рекреаційний район	347	66	403
Бережанський	188	33	211
Підгаєцький	159	33	192
Північний рекреаційний район	490	84	574
Кременецький	312	67	379
Шумський	178	17	195
Всього	4179	799	5000

* Дані таблиці розраховано за даними Головного управління статистики:

1) Суспільно-історичні туристичні ресурси - це сукупність об'єктів матеріальної і нематеріальної спадщини, історично зафіксованих в тому чи іншому регіоні, яка відображає його унікальність і мотивує здійснити подорож (археологічні, архітектурні, науково-пізнавальні й інші)

2) Природні туристичні ресурси - природні явища, що володіють приємними властивостями для організації рекреаційних заходів протягом певного часу (кліматичні, бальнеологічні, ландшафтні, водні й інші)

Інтегральна оцінка показує загальну кількість всіх суспільно-історичних та природно туристичних ресурсів.

Аналіз у табл. 1 показує, що за комплексним індексом рекреаційного потенціалу найвищі бали мають характеристики центральної та південної зон

рекреації. Це свідчить про те, що ці території мають високі рекреаційні можливості. Характерною особливістю цих територій є значний внесок пам'яток архітектури та ресурсів діяльності в соціально-історичні заповідні зони. До природних туристичних ресурсів належать об'єкти та території, що належать до національного природного парку «Придністров'я». Тому пріоритетними напрямками розвитку є пізнавальний туризм, археологічний туризм, сакральний туризм, фестивальний туризм, екотуризм та спортивний туризм, у тому числі екстремальний [14].

Привабливими для розвитку туризму є південні частини Монастирського, Заліщицького, Буцацького та Борщівського районів. Навіть якщо Монастирський район має меншу кількість цінних туристичних об'єктів, ніж інші райони, його слід віднести до Південної туристичної зони. Це пов'язано з його близькістю до інших адміністративних районів та транспортним сполученням з Івано-Франківською та Чернівецькою областями. Такий підхід дозволить врахувати рекреаційні ресурси Монастирського району в туристичних проектах, спрямованих на розвиток Придністровського регіону [14].

Чотківський район характеризується видовим складом рекреаційних ресурсів, близьким до інших районів південної туристичної зони. Особливої уваги заслуговують печерні ресурси, особливо печери Млинка та Углин, які є важливими об'єктами для спелеотуризму туризму. Це спостереження узгоджується з аналогічними ресурсами на Борщівщині, де також можна знайти такі печери, як Оптимістична та Кришталева [14].

Центральна туристична зона характеризується найбільшою площею та зручною транспортною розв'язкою. До його складу входять Тернопільський, Тербовлянський, Гусятинський, Підворочський, Збаразький, Зборівський, Рановицький, Козівський райони. Хоча центральна зона має найбільше природних і соціальних ресурсів історичного туризму, її щільність нижча

порівняно з південною туристичною зоною. Це пояснюється тим, що центральна зона менша, а південна більша [14].

До складу Західної рекреаційної зони входять території Бережанського та Підгаєцького районів. Такий поділ було обрано з огляду на однорідний видовий склад рекреаційних ресурсів двох регіонів, які розташовані в межах природно сформованого пасма Подільської височини (Опілля)[14].

Північна рекреаційна зона охоплює територію Кременецького та Шумського районів і визначена як найменш приваблива територія області за туристичним потенціалом та доступністю. Але пріоритети розвитку туризму в районі визначає археологія. Такі села, як Стіжок і Антонівці, а також Шумськ мають велику історичну цінність як давні поселення, розташовані на місці колишніх давньоруських поселень. Символом села Романів є залишки життєдіяльності черняхівської культури, а символом села Бликова є давньоруський археологічний комплекс. На північному сході розташоване село Сураж, яке історично відіграло важливу роль у давньому шляху з Острога до Кременця за часів Київської Русі. Кременеччина також становить інтерес для археологічного туризму, особливо гора Кулічівка в м. Кременці, де виявлено всесвітньо важливі стоянки палеоліту [14].

РОЗДІЛ 3. РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Необхідною умовою для розвитку туризму є оцінка туристичного потенціалу на різних рівнях, таких як світовий, національний та регіональний. Туристичний потенціал представляє собою взаємодію органічно пов'язаних природних та матеріальних ресурсів, що в процесі взаємодії можуть виробляти продукцію або продукт. Збільшення кожного з ресурсів призводить до зростання туристичного потенціалу.

Використання туристично-рекреаційних ресурсів, таких як природні, лікувально-оздоровчі, культурно-історичні та розважальні об'єкти, може сприяти організації туристичної діяльності. Це здатне підвищити потенціал області за рахунок збільшення економічних та матеріальних надходжень від туристичних, оздоровчих та рекреаційних послуг для внутрішніх і зовнішніх споживачів, а також створити умови для ефективного функціонування подальшого розвитку.

Тернопільська область має великий туристичний потенціал завдяки значним природним, історико-культурним та рекреаційним ресурсам, які розташовані на її території. Для активізації розвитку цього потенціалу створено сприятливі умови, такі як вигідне географічне розташування, розмаїття ландшафтів, проведення різноманітних фестивалів та ярмарків, наявність історичної та пізнавальної спадщини, а також достатня кількість гуртожитків та готелів для розміщення відвідувачів.

Крім того, сприятливий екологічний стан області та невисока концентрація промисловості відіграють важливу роль у розвитку туристичного потенціалу.

Область має значний туристично-рекреаційний потенціал, що базується на розвинутій туристичній індустрії, мережі транспортних зв'язків та багатій культурній спадщині. Цей потенціал конкурентоспроможний завдяки різноманіттю природи, історії, клімату, а також можливостям лікувально-бальнеологічного використання. В області розташовані запаси корисних

природних ресурсів, таких як мінеральні води "Нафтуся" і "Моршинська", синьо-зелена глина, торф та лікувальні пелоїди, що сприяє розвитку туристичного бізнесу.

Область налічує 18 санаторно-курортних закладів, серед яких 10 санаторіїв, 5 санаторіїв-профілакторіїв, 3 бази та інші відпочинкові зони. До найвідоміших санаторіїв належать "Барвінок" (офтальмологічний санаторій в Зборовському районі, поблизу м. Почаїв), "Збруч" (бальнеологічний, розташований в санаторії "Медобори" на межі Тернопільської та Хмельницької областей) та "Медобори" (бальнеологічний, грязьовий, розташований на 16 га мальовничих Подільських токтр, в 20 км від Тернополя).

Тернопільська область славиться своєю багатю спелеологічною спадщиною, налічуючи понад 100 об'єктів, таких як печери "Кришталева", "Озерна", "Млинки" і інші. Печера "Оптимістична" визнається найбільшою за розмірами в Європі і, водночас, найоб'ємнішою серед гіпсових печер у світі. Печера "Кришталева" впорядкована для масового туризму, і довжина електрифікованого маршруту тут становить 2800 метрів. Однією з нещодавно обладнаних для туризму печер є "Вертеба", розташована поблизу села Більче-Золоте.

Основними об'єктами екскурсійного туризму в області є Кременецькі гори, Товтровий кряж, Дністровський каньйон і карстові печери. Заповідники і заказники Тернопільщини займають приблизно 8,9% території області, що свідчить про важливість збереження природного різноманіття та унікальних ландшафтів.

У Тернопільській області знаходиться значна кількість природних об'єктів, які свідчать про багатство та різноманіття природи. Всього тут нараховується 419 пам'яток природи, 89 заказників, 18 парків-пам'яток садового мистецтва, 9 дендропарків, 4 заповідні урочища, 3 ботанічні сади. Також важливим екологічним об'єктом є державний природний заповідник "Медобори" і регіональні ландшафтні парки "Зарваниця" і "Загребелья". Це свідчить про

велику увагу та зусилля, вкладені в збереження та розвиток природних резерватів та ландшафтів в регіоні.

Відоме Тернопільське озеро, що займає площу близько 400 гектарів, є однією з рукотворних пам'яток природи в області. Розташоване воно на річці Серет, на території, де раніше існували численні болота.

Тернопільщина славиться своєю різноманітною архітектурною спадщиною, яка включає замки XIV–XVII століть, православні та католицькі храми, унікальні сакральні дерев'яні споруди, ратуші, палаци, старовинні кам'яниці та інші об'єкти. Хоча на Тернопільщині збереглося найбільше замків в Україні, більшість з них перебуває на різних стадіях руйнування.

Тернопільщина багата видатними сакральними пам'ятками, які свідчать про різноманіття архітектурних стилів та релігійних традицій регіону. До цих пам'яток відносяться:

1. Домініканський костел у Тернополі (XVII ст.)
2. Костел Різдва Богородиці (XVII ст.) в Бережанах
3. Вірменський костел (XVIII ст.) в Бережанах
4. Собор Святої Трійці (XVIII ст.) в Бережанах
5. Оборонна Успенська церква у Збаражі (XVII ст.)
6. Комплекс монастиря бернардинів (XVII ст.) у Збаражі

Костел Пресвятої Трійці у Микулинцях вражає незвичайними бароковими формами та був відреставрований, ставши унікальним архітектурним об'єктом для регіону.

Вірменський костел у Бережанах (XVIII ст.) споруджений у стилі рококо і обладнаний високим муром, що перетворює його на елемент оборонної фортифікаційної лінії.

У центрі Бережан знаходиться собор Святої Трійці (XVIII ст.), який колись поєднував готично-ренесансні форми, але через перебудови його стиль значно змінився.

Оборонна Успенська церква у Збаражі, споруджена на початку XVII століття, належить до найдавніших архітектурних пам'яток міста.

У Збаражі також розташований комплекс монастиря бернардинів (XVII ст.), до якого входять костел святого Антонія (1723 р.), келії бернардинів (1627-1637 р.), дзвіниця (1746-1755 р.) і оборонні мури (1627-1637 р.), заснований князями Збараськими та завершений Янушем Вишневецьким разом з дружиною Євгенією.

Тернопільщина славиться також своєю різноманітною релігійною спадщиною, включаючи храми східного обряду та костели в готичному стилі. Декілька найвидатніших об'єктів цього типу включають:

1. Монастирська василіянська церква Преображення Господнього у с. Підгора біля Теробовлі.
2. Церква Воздвиження Чесного Хреста в обласному центрі, розташована біля ставу.
3. Спасо-Преображенська церква у селі Залужжя біля Збаража.
4. Свято-Миколаївська церква у Бучачі.
5. Успенська церква у Підгайцях.

Також на території області розташовані три готичні костели:

1. Костел Успіння Діви Марії у селі Біще.
2. Костел Пресвятої Трійці у селі Підгайці.
3. Костел святого Антонія у селищі Залізі.

Крім того, на території області можна знайти колишні оборонні храми, які зараз перебувають у руїнах.

Ця релігійна спадщина свідчить про різноманітність і багатство історії та культурної спадщини Тернопільщини.

Порівняно з деякими сусідніми областями, на Тернопільщині кількість збережених дерев'яних храмів може бути меншою. Втім, це може бути обумовлено різними історичними, соціокультурними та географічними чинниками.

Дерев'яні церкви в Україні є унікальним елементом архітектурної та культурної спадщини. Збереження таких храмів може залежати від багатьох факторів, включаючи фінансові можливості для їхнього ремонту та реставрації, вплив природних чинників, та рівень зацікавленості громади та влади.

Незважаючи на це, деякі дерев'яні церкви на Тернопільщині можуть бути унікальними та цінними об'єктами культурної спадщини. Зі збереженням та відновленням цих об'єктів можна зберегти неповторний характер регіональної культури та історії.

Будівля Міської ратуші у Бучачі (XVIII ст.) та єзуїтський колегіум (XVIII ст.) у Кременці визначаються своєю архітектурною та історичною цінністю:

1. Міська ратуша у Бучачі (XVIII ст.):

- Розташована у нижній частині міста Бучача.
- Головний фасад увінчаний родинним гербом графів Потоцьких.
- Була спроектована архітектором П. Гіжицьким.
- Розкішно прикрашена, колись на фасаді було 14 статуй, з яких збереглося 9.

2. Єзуїтський колегіум у Кременці (XVIII ст.):

- Збудований архітектором П. Гіжицьким.
- Поєднує стилі рококо та бароко.
- Відзначається гармонійною архітектурою та розкішним дизайном.

3. Християнські святині та інші архітектурні об'єкти:

- Почаївська лавра: Великий комплекс з храмами, келіями та печерами, належить до важливих християнських святинь.
- Марійський духовно-відпустовий центр у Зарваниці: Містить старовинну церкву та історичний комплекс із джерелом, собором, дзвіницею та іншими спорудами.
- Садиба-музей Патріярха Йосипа Сліпого у Заздрості: Знаходиться на частково збереженому родинному обійсті і включає в себе музей та історичні експозиції.

Ці архітектурні об'єкти свідчать про багатий культурний та історичний спадок Тернопільщини, привертаючи увагу туристів і дослідників.

Об'єкти та сфера обслуговування сприяють використанню рекреаційного потенціалу Тернопільської області. Високий стандарт обслуговування забезпечують кваліфіковані фахівці у галузі туризму та готельно-ресторанної справи, які навчаються в місцевих навчальних закладах.

У галузі туризму Тернопільської області на сьогоднішній день діють 46 ліцензованих суб'єктів підприємницької діяльності, серед яких 13 туроператорів та 33 турагенти. Готельний сектор регіону налічує 66 готелів, розташованих нерівномірно по території області. Більшість з них зосереджена в Тернополі або його навколишніх районах, а також у містах Заліщики, Чортків, Кам'янець-Подільський, та Кременець.

На території Тернопільської області в Бережанському районі функціонує туристичний кластер сільського туризму під назвою "Мальовнича Бережанщина", заснований у 2007 році. Цей кластер був створений з метою сприяння розвитку туризму в сільських місцевостях та задоволення і захисту різних економічних, соціальних, творчих, національно-культурних та інших інтересів його членів.

Загальний вигляд на компонентний склад та показники туристичного потенціалу Тернопільської області представлено в таблиці 1. Аналіз природно-

рекреаційних ресурсів та історико-культурного потенціалу області вказує на широкі можливості для організації та розвитку різних видів туризму, лікування та відпочинку.

Тернопільська область виступає на національному туристичному ринку як адміністративний, історико-культурний, промисловий, спортивний і діловий центр, а розвиток туризму в області має стати одним із пріоритетних напрямів.

Тернопільська область має значний потенціал для розвитку туристичної галузі на своїй території. Однак, разом із позитивними можливостями, існують низка невирішених проблем:

1. Низький рівень розвитку транспортних послуг:

- Часті відміни міжміських рейсів.
- Поганий стан транспортних засобів та відсутність чіткої інформації про розклад рейсів.

2. Стан туристичних об'єктів:

- Поганий стан багатьох туристичних об'єктів, зокрема, занедбані та напівзруйновані пам'ятки замково-палацової культури.
- Незадовільний матеріально-технічний стан закладів культури та мистецтва.
- Відсутність сучасних систем охорони.

3. Інфраструктурні проблеми:

- Відсутність під'їздів до багатьох туристичних об'єктів.
- Незадовільний стан доріг.

4. Недостатність інформаційного та рекламного забезпечення:

- Відсутність ефективного представлення туристичного потенціалу на різноманітних туристичних та інвестиційних заходах.
- Відсутність розвитку мережі туристичних інформаційних центрів.

Ці проблеми потребують уваги та системного підходу для поліпшення інфраструктури, підвищення якості обслуговування та ефективного маркетингу туристичного потенціалу Тернопільської області.

- Недостатнє фінансування зі сторони держави для розвитку туризму, туристично-рекреаційного бізнесу та приваблення інвестицій у туристичну галузь.
- Відсутність кваліфікованих спеціалістів для реставрації та відновлення історико-культурних та архітектурних пам'яток, а також для раціонального використання та збереження туристично-рекреаційних і природних ресурсів.
- Слабка взаємодія між органами місцевої виконавчої влади та місцевим самоврядуванням у забезпеченні розвитку туризму і рекреації в регіоні.
- Недостатнє забезпечення професійними кадрами в галузі туризму і рекреації та неналежна розвиток системи навчання та підготовки спеціалістів у цій галузі.

Ці проблеми вимагають уваги та прийняття ефективних заходів для подолання фінансових, організаційних та кадрових викликів у сфері туризму Тернопільської області.

З метою розвитку туристичного потенціалу Тернопільської області важливо впроваджувати регіональну політику, спрямовану на максимальне використання можливостей області як туристичного регіону у найближчий час. Для цього необхідно вжити такі заходи:

1. Підтримка державно-приватного партнерства:

- Сприяти збільшенню обсягів реалізації та використання механізмів державно-приватного партнерства для модернізації туристичної та транспортної інфраструктури.
- Освоєння природних ресурсів, таких як джерела мінеральних вод та лікувальних грязей.
- Реконструкція, збереження та реставрація культурних пам'яток.

2. Оптимізація використання туристичних об'єктів та природних ресурсів:

- Розробити механізм надання туристичних об'єктів та природних ресурсів у довготривалу оренду за умови капітальної реставрації та належного утримання пам'яток архітектури.

- Забезпечення відкритого доступу до туристичних об'єктів та збереження екології.

3. Підтримка великих заходів:

- Подавати заявки на проведення великих спортивних та гуманітарних заходів, спрямованих на підвищення завантаженості готелів та розвиток внутрішнього туризму.
- Активізація соціального, інвентивного, ділового та молодіжного видів туризму.

4. Реалізація інвестиційних програм:

- Розробка та реалізація регіональних та місцевих програм розвитку інвестиційної діяльності на менш активних територіях з значним туристично-рекреаційним потенціалом.
- Створення інвестиційних фондів, кластерів та інших об'єктів інвестиційної інфраструктури для повертання коштів іноземних інвесторів.

Ці заходи спрямовані на створення сприятливого середовища для розвитку туризму в області та максимальне використання її потенціалу.

РОЗДІЛ 4. СУЧАСНИЙ СТАН ВИКОРИСТАННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ТА ОХОРОНА ПРИРОДИ. РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ МАРШРУТ

Територія Тернопільської області, зокрема Придністров'я має всі умови для розвитку зеленого туризму, для проживання в історико-культурному середовищі та екотуризму.

Туристичним містом вважається місто Заліщики через унікальні природні умови та велику кількість суспільно-історичних ресурсів. Візиткою міста є палац баронів Бруніцьких з костелом XVIII ст., у якому сьогодні діє лікарня. Серед архітектурних атракцій: монастир, церква Покрови Пресвятої Діви Марії, перебудована синагога, ратуша XVII ст. На території міста знаходиться археологічна пам'ятка "Заліщики – Обоз" (поселення трипільської культури). У місті нараховується більше тридцяти пам'ятних монументів, присвячених історії краю та діяльності видатних людей; діє два музеї: краєзнавчий музей та літературно-меморіальний музей імені О. Маковея.

Відмежованість міста від решти території річкою та високими берегами зумовила унікальний клімат на його території, через що тут рекреаційний період довший, аніж в інших частинах регіону.

Зручне географічне положення має місто Чортків, воно належить до атрактивних туристичних міст регіону. В місті діє дві церкви із дерева – Успенська та Вознесенська. Видатні сакральні споруди міста – монастир ордену Кармелітів, костел св. Станіслава, церква св. Онуфрія (XVI ст.), дві синагоги (XVII і XIX ст.). Серед давніх оборонних споруд – замок Гольських, який знаходиться у зруйнованому стані. Поблизу міста знаходиться геологічне утворення – рідкісне відслонення девонського періоду.

Місто Чортків є перспективним для розвитку пізнавального туризму. Найближчими туристичними об'єктами до міста є: замок у с. Нагірянка на відстані 10 км від райцентру, печера Млинки у с. Залісся, де регулярно проводяться спелеоекскурсії. Окрім близького географічного положення до

Дністровського каньйону, місто Бучач має й цінні архітектурні переваги: унікальні синагогу, ратушу, монастир оо. Василіан (XVIII ст.), Успенський костел (1763), Миколаївську церкву (1610), старі церкви XVII-XVIII ст.; руїни церкви в урочищі "Монастирок" (XVI ст.), руїни фортеці (XIV-XVI ст.), краєзнавчий музей, літературно-меморіальний музей В. Стуса.

Місто Бучач та його околиці масово відвідуються екскурсантами, що цікавляться замковим туризмом. Найближчим замком в околицях міста є Підзамоцький замок. За 18 км від міста – замок у смт. Золотий Потік.

Центрами замкового туризму, є замки в селах Окопи, Кудринці, Кривче, Висічка, Підзамочок, Язловець, Новосілка, смт. Золотий Потік, смт. Скала-Подільська, м. Заліщики, смт. Товсте та с. Городок Заліщицького району.

Замки у смт. Скала-Подільська, смт. Золотий Потік, селах Язловець та Підзамочок Бучацького району, Кривче Борщівського району належать до національного історико-архітектурного заповідника "Замки Тернопілля", тому вони частково відбудовуються та реставруються, що сприяє їх популяризації серед населення.

З огляду на наявність суспільно-історичного потенціалу, місто Борщів є привабливим населеним пунктом. Місто лежить поза основними туристичними шляхами регіону, що стримує розвиток масового туризму у ньому. У місті діє краєзнавчий музей, тут знаходяться руїни фортеці (XVII ст.), костел (1763); Миколаївська та Успенська церкви. Поряд із архітектурними спорудами, тут можна побачити багато пам'ятників. Щорічно в місті проводиться фестиваль "В Борщівському краї цвітуть вишиванки". Та варто приділити увагу розвитку туристичної інфраструктури, покращенню транспортних зв'язків міста з іншими туристичними центрами Придністров'я – містами Кам'янець-Подільськ, Хотин.

Селище Монастирська можна вважати одним із центрів розвитку пізнавального та сентиментального видів туризму, позаяк містечко заселяє велика кількість лемків, які мають багату культурну спадщину: у поселенні діє

музей лемківської культури та побуту, якому в 2001 році присвоєно статус "народного". У місті є ряд архітектурних споруд, що є цікавими для пізнавальних маршрутів. Це: церкви Успіння Божої Матері (1751), Введення Пресвятої Діви Марії (1873), Воздвиження Чесного Хреста (1892). Через Монастириську проходить автошлях Тернопіль-Івано-Франківськ, це сприяє транспортним зв'язкам Південного туристичного району із туристичними центрами за межами області.

Популярними є сплави річкою Дністер та нижніми течіями річок Серет та Збруч. Часто вони мають спортивно-пізнавальне значення: туристи відвідують у перервах між сплавами туристичні атракції прилеглих населених пунктів (села Стінка, Космирин, Набережне, Возилів).

Село Нирків Заліщицького району відоме серед туристів завдяки унікальним природним ресурсам, які поєднуються із суспільно-історичною спадщиною давнього міста Червоногород, яке раніше знаходилося неподалік річки Джурин, тут є штучний 16-тиметровий водоспад, один з найбільших рівнинних водоспадів у країні.

Село Королівка Борщівського району вже включене до пізнавальних туристичних маршрутів. Відомою у селі є найдовша в світі гіпсова печера Оптимістична (довжиною понад 240 км). Село розташоване на відстані 12 км від міста Бучач, тому туристична інфраструктура міста обслуговує відвідувачів села Королівка.

Основним туристичним центром району та області виступає, безумовно, місто Тернопіль, яке має найзручніше транспортно-географічне положення, добре розвинену інфраструктуру, а також володіє багатим туристичним потенціалом. Головною окрасою міста є Тернопільський став завдовжки до 3 км та завширшки до 0,87 км неподалік центру міста (таке явище, окрім Тернополя, притаманне лише кільком містам у світі). Максимальна глибина озера – 12 м. Сьогодні Тернопільський став є місцем відпочинку населення, а також місцем проведення спортивних змагань та тренувань. По озеру курсує водний

транспорт. Взимку став використовують для риболовлі місцеві жителі, також проводяться різноманітні спортивні заходи (хокей, біатлон, катання на собачих упряжках, катання на ковзанах).

Рекреаційними територіями міста є озеленені зони – парки, яких налічується шість. Наймолодшим парком міста є парк "Топільче", насаджений на болотяній місцевості та офіційно відкритий у 1985 році. Через парк протікає річка Серет, на якій часто проводяться спортивні змагання з греблі.

Парк Загребелля охоплює дендропарк на масиві "Дружба", пляж, лісові насадження у селі Кутківці та інші землі. У парку встановлено функціональні зони: заповідну, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації (для розміщення готелів, ресторанів), господарську зону. Найстарішим парком міста є парк Слави, заснований наприкінці ХІХ століття.

Серед архітектурних атракцій Тернополя домінантним є Старий замок – оборонна споруда, зведена у 1548 році на березі річки Серет.

Найатрактивнішим селом в Тернопільській області є Зарваниця. Тут діє відомий у світі Марійський духовний центр. Дорога до села є впорядкованою сьогодні. Наразі прочани та туристи зупиняються на нічліг в будинку для прочан або в наметовому містечку.

Туристичним селом у Тербовлянському районі є Буданів. До села проводяться екскурсійні мандрівки, які передбачають відвідування також Тербовлянського замку, Чортківського, залишки Микулинецького замку та руїни Янівського с. Долина, яке знаходиться одразу біля села Буданів.

Місто Тербовля – одне з найстаріших міст області. До цінних архітектурних пам'яток міста належать руїни замку (1631 р.), а також оборонна церква Св. Миколи (ХVІ століття, перебудована у 1735 р.), костел і монастир Кармелітів, ратуша, синагога, низка пам'ятників, вони – основа для проведення екскурсійних маршрутів з пізнавальною метою. У структурі Центрального району варто виділити певні райони за рекреаційною спеціалізацією, наприклад Тербовлянсько-Гусятинський курортно-оздоровчий підрайон. На території

Гусятинського району діє санаторій "Збруч", а на території Тереховлянського району – санаторій "Медобори" на основі лікувальних вод та пелоїдів.

До групи середньоатракативних міст належить смт. Гусятин, що має вигідне географічне положення. Районний центр розташований на березі річки Збруч, на території унікального природного утворення – Товтрового кряжу. На території Гусятинського району є природний заповідник "Медобори", де проводяться екомандрівки. Найбільш популярними на території заповідника є такі об'єкти: гора Богит (де знаходилося поганське язичницьке капище та стояв Збруцький ідол) та гора Гостра, печери "Христинка", "Пуца відлюдника".

Окремо виділяють Лановецько-Підволочиський та Зборівсько-Козівський райони сільського зеленого та пізнавального туризму. Так, цінні історико-культурні ресурси має село Молотків Лановецького району. Серед них – меморіальний комплекс "Молотківська трагедія". Цікавим для проведення пізнавального туризму є село Токи Підволочиського району, яке лежить на правому березі річки Збруч.

Популярними сьогодні є такі види туризму, як розважальний, замковий, науковий. Варто звернути увагу на розвиток таких видів туризму у Тернопільсько-Збараському підрайоні. У смт. Вишнівець Збараського району, де збереглися залишки замку із палацом та родинною церквою магнатів Вишневецьких, також монастир Кармелітів, зведений Яремою Вишнівецьким та давній козацький цвинтар. Загалом, містечко має зручне транспортне сполучення до розташованих неподалік туристичних об'єктів.

До населених пунктів, в яких вигідно поєднуються природно-ресурсний та історико-культурний туристичний потенціал, належать села Личківці та Городниця Гусятинського району, що знаходяться поблизу території природного заповідника "Медобори".

Місто Бережани – історичне місто, тут можна оглянути краєзнавчий музей, музей книги, музей переслідуваної церкви та музей Б. Лепкого, які розміщені у споруді міської Ратуші (1811), а також архітектурний ансамбль

міста (споруди XVI-поч. XX століть), центральною спорудою якого є Бережанський замок. У місті діє готель "Едем", у центрі міста діють ресторани заклади "Анатоль" та "Заїжджий двір". Щодо природних умов, то місто цікаве тим, що знаходиться у західній частині Подільської височини, яку називають Опіллям. Недалеко від міста знаходиться мальовничий став, що посилює рекреаційний потенціал міста для відвідувачів різного віку і занять.

Природний потенціал Північного туристичного району дозволяє розвивати на його території спортивний та оздоровчий види туризму. Зокрема, високу цінність мають заліснені території, у деревостані яких зустрічаються соснові породи, які мають лікувально-оздоровчі властивості. Тому у місцевостях серед лісу варто створювати юнацькі оздоровчі табори, санаторії на основі кліматичних та лісових ресурсів.

У Кременецькому районі виділяється Кременецьке горбогір'я, яке займає площу понад 20 тис. га. Третю частину лісів Кременецьких гір займають соснові, сприятливі для курортно-оздоровчої діяльності. Крім цього, Кременецькі гори – це потужний потенціал для розвитку зимових видів спортивного туризму, серед яких сьогодні розвивається санний та лижний спорт.

Особливої уваги заслуговує місто Почаїв, до якого здійснюють паломництво тисячі вірян з усієї країни. Тому комплекс Свято-Успенської Почаївської лаври – основа для розвитку паломницького туризму, який може стимулювати соціально-економічний розвиток міста за раціонального підходу до експлуатації святині.

Туристично привабливим є місто Кременець. Місто є привабливим для проведення пізнавальних турів: тут знаходиться центр Кременецько-Почаївського державного історико-архітектурного заповідника.

Рекреаційні ресурси Тернопільщини — унікальні природні та антропогенні утворення на території області. Мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне та пізнавальне значення.

Одним з аспектів освоєння природних ресурсів в останні десятиліття стало все більше використання природних ландшафтів з лікувальною метою і для відпочинку людей, тобто рекреаційне використання ландшафтів. Поряд з промисловістю і сільським господарством рекреація у всьому світі стає найважливішим споживачем ресурсів природного середовища і території.

Для успішного вирішення рекреаційних завдань на призначених для цього територіях, які в певній мірі повинні бути ізольовані від промислових і сільськогосподарських об'єктів і володіти територіальною цілісністю, необхідна наявність відповідних культурних комплексів, які включали б житло, а також органи управління і обслуговування, інакше кажучи - цілісну територіальну рекреаційну систему, яка має соціальну функцію в якості головної.

Виходячи з цих уявлень, можна виділити чотири основних типи територіальних рекреаційних систем: перший - лікувальний, другий - оздоровчий, третій - спортивний, четвертий -пізнавальний.

Медико-біологічні і соціальні завдання, які вирішуються з допомогою кожного з цих типів, неоднакові. Якщо перший тип направлений головним чином на лікування захворювань, то другий і третій - на їх профілактику, загальне зміцнення здоров'я і підвищення працездатності. Четвертий тип територіально-рекреаційних систем направлений на розширення світогляду, підвищення рівня культури і духовного багатства людей.

Охорона ландшафтів у процесі їх рекреаційного використання є одним з важливих розділів охорони природи. Створення наукової основи рекреаційного використання вимагає вивченості фізіологічних і психологічних передумов вибору форм відпочинку здоровими людьми, врахування рекреаційного навантаження, яке відчувають на собі цілі ландшафти або окремі їх компоненти.

Ненормоване рекреаційне використання ландшафтів часто приводить до порушення ґрунтового і рослинного покривів, погіршення умов проживання і безпосереднього винищення диких тварин, забруднення середовища, порушення зв'язків в біогеоценозах. Але найсильніше страждає від рекреаційної

дії, як і від деяких інших форм антропогенного впливу на середовище (сінокоси, випасання худоби і т.п.), жива природа. Навіть при дуже помірних дозах (двоє відпочиваючих в лісі на 1 га на добу) рекреація приводить до суттєвих змін видового складу і чисельності рослин і тварин. Постійний вплив цього фактора спрощує структуру фітоценозу і біоценозу в цілому. В процесі змін, що відбуваються, зменшується різноманіття і кількість тварин. В кінцевому результаті, наприклад, в лісі, де систематично відпочивають люди, витоптується трав'яний покрив, спочатку рідне, а потім повністю гине підлісок і підріст. Розрідження підлісового ярусу і порушення надґрунтового покриву різко знижують кормові ресурси і погіршують умови для розмноження тварин і птахів.

Крім шкоди, яка наноситься фітоценозу і таким чином побічно впливає на тварин, неорганізована рекреація приводить і до прямого знищення у лісі птахів, звірів, амфібій, комах. І не тільки внаслідок прямої дії людини: порушений пішоходами трав'яний покрив і пошкоджені кущі перестають слугувати захистом, більше не приховують гнізда від ворон, котів і інших ворогів. Крім того, регулярне і тривале перебування у лісі людей у весняно-літній період (під час прогулянок, збору ягід і т.п.) пригнічує нормальну активність тварин в період розмноження, порушує природній ритм вигодовування і догляду за потомством.

Таким чином, рекреаційна територія при неправильному її використанні досить швидко втрачає своє значення і стає малоприсадною для відпочинку. Потік відпочиваючих направляєється в інші місцевості, які також проходять весь цикл рекреаційної дегресії. Найнебезпечніші масові відвідувачі в тих місцях, де є особливо цінні природні комплекси, пам'ятки природи і т.п. Щоб цього не відбувалось, спеціалісти з рекреаційної географії повинні проводити велику роботу з функціонального зонування різних територій, особливо в місцях масового відпочинку поблизу великих міст. Дослідники намагаються якомога точніше визначити, виходячи з фізико-географічних умов місцевості, допустиме

для неї максимальне навантаження. Розробити правила поведінки відпочиваючих (чи можна всюди ходити по рекреаційній території чи тільки по встановлених доріжках; чи можна збирати гриби або ягоди; де рекомендується встановлювати палатку; чи можна і в якому місці розводити вогнище і т.д.). Крім того, в даний час застосовуються спеціальні практичні заходи охорони природи рекреаційних територій. Вони спрямовані на регулювання чисельності відвідувачів і режиму їх поведінки, на оптимальне розміщення споруд служби відпочинку (доріг, житлових корпусів, господарських споруд і т.п.).

Цим завданням відповідають створювані державні національні парки і природно-охоронні стежинки, що прокладаються. Приваблюючи туристів, національні парки тим самим "відтягують" їх від приміських лісів, луків, водойм та інших подібних місць, яким "дикий" туризм завдає значних збитків. Основне призначення стежинок природи - виховання культури поведінки людей в природі. Таким чином, виконується природоохоронна функція. З допомогою таких стежинок поглиблюються і розширюються знання екскурсантів про оточуючу їх природу (рослинний і тваринний світ, геологічну будову місцевості і т.п.), вдосконалюючи розуміння закономірностей біологічних та інших природних процесів. Стежинки, що проходять вздовж границь заповідників, заказників або рідкісних пам'яток природи, дозволяють спрямувати основний потік відпочиваючих і туристів по певному маршруту." В результаті послаблюється навантаження на цінні природні об'єкти і території - вони не підлягають рекреаційній дегресії.

Отже, у справі раціонального використання рекреаційних територій найважливішими є такі умови:

по-перше, регулювання чисельності відвідувачів і режиму їх поведінки;

по-друге, охорона цих територій від неправомірних організацій і осіб, які забезпечують лікування, відпочинок і туризм. Недостатньо поінформовані про вимоги охорони природи, вони нерідко неправильно розміщують споруди, архітектура яких до того ж порушує ландшафтну цілісність території,

нерационально з точки зору інтересів охорони ландшафту прокладають дороги і т.п. Дотримання відповідних науково обґрунтованих норм і правил забезпечує невизначено довге використання ландшафтів для лікування і відпочинку, дозволить зберегти їх рекреаційну цінність.

Основні екологічні цілі рекреаційного природокористування включають:

- попередження деградації природних рекреаційних комплексів та їх компонентів під впливом антропогенної діяльності, в тому числі і рекреаційної;
- збереження нормального функціонування екосистем рекреаційного комплексу. Підтримання нормального гідрологічного режиму, оптимальної лісистості, сприятливого існування курортних, заповідних територій із зонами господарського освоєння та регуляція антропогенних навантажень можуть гарантувати нормальне відновлення природних ресурсів рекреації;
- збереження максимальної різноманітності екосистем. Це одна з важливих умов стійкості біотопів в межах природних рекреаційних комплексів.

Рекреаційно-туристичний маршрут

Рекреаційно-туристичний маршрут Тернопільщиною пролягає через такі населені пункти:

1. Кременець (Гора Бона)
2. Збараж (Збаразький замок)
3. Тернопіль
- 4.Зарваниця
- 5.Чортків (Чортківський замок)
6. Борщівський район (Печера Оптимістична)
7. Заліщики

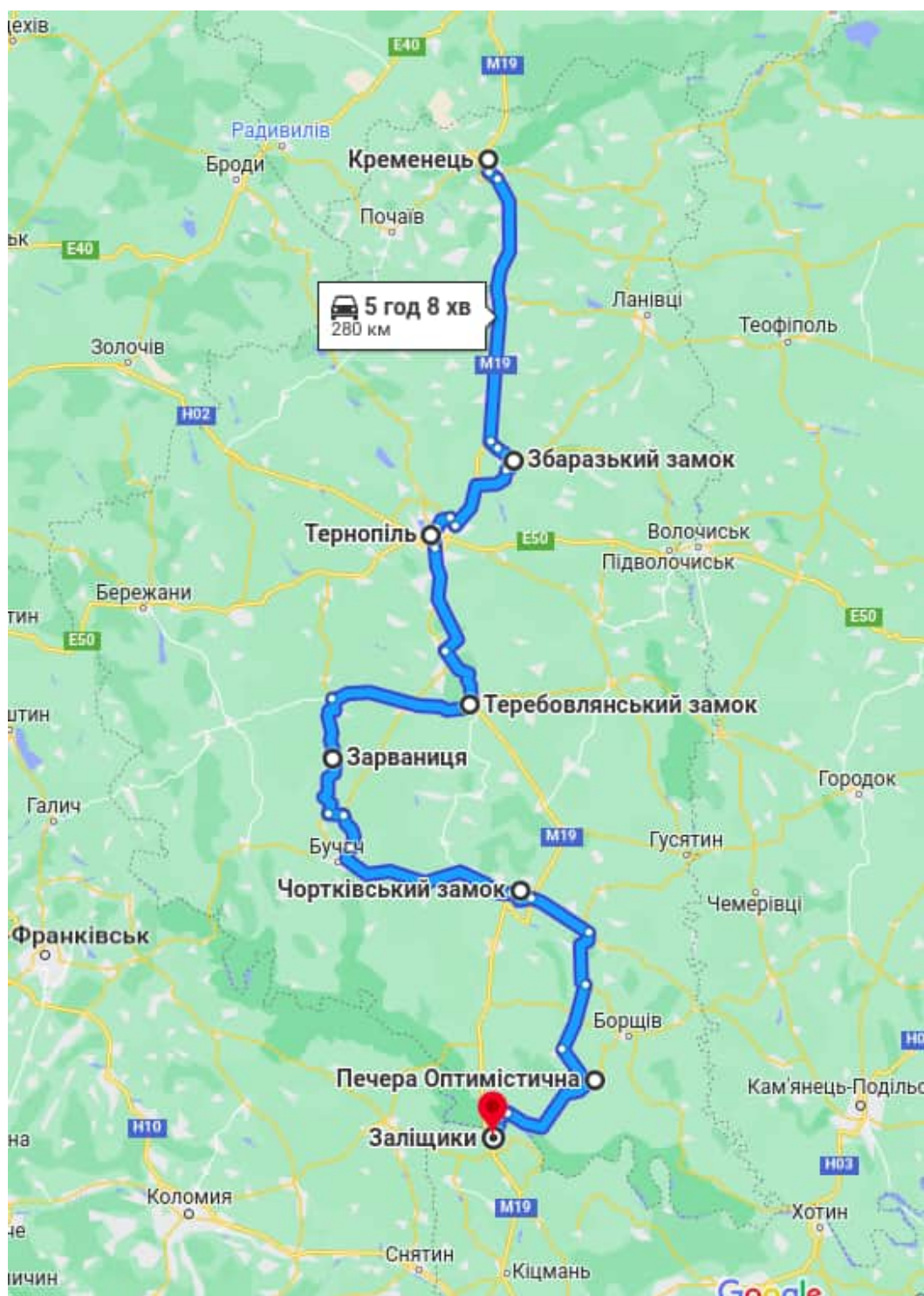

Рис. 2. Рекреаційно-туристичний маршрут Тернопільською областю.

День 1

Тур починається з міста Кременець.

Кременецький замок був збудований на місці давньоруського поселення XII століття на самій вершині Замкової гори Бони. У XV тут був побудований оборонний мур, за наказом князя Витовта. Розквіт замку припадає на середину XVI століття та пов'язаний з ім'ям принцеси Бона, якій у 1536 році подарував Кременець польський Король Сигізмунд I. Бона займалась розвитком і розбудовою замку, на той час замок мав аж 3 вежі, високі стіни і гарнізон, який був оснащений гарматами, в середині подвір'я замку були розташовані похоронні склади, казарми, замок оточував облоговий вал (80 м) .

Бона перетворила Кременецький замок на розкішну резиденцію, хоча і точно не відомо, чи перебувала насправді принцеса Бона у замку, але не одне століття ходять легенди і чутки про надзвичайну красу жінки, про її надзвичайну вдачу, та про жорстокість, яка страшила все навкруги.

У 1648 р, козаки під приводом Максима Кривоноса напали та повністю зруйнували замок.

Санно-бобслейна траса

В Кременці знаходиться санно-бобслейна траса, яка цілком правдиво вважається однією з найкращих в нашій країні.

За технічними характеристиками довжина траси дорівнює майже одному кілометру, перепад висот до 100м . Траса має багато крутих віражів, які виділяють трасу з поміж інших. Санно-бобслейна траса по праву вважається раєм серед поціновувачів екстремальних видів туризму, адже швидкість на трасі може досягати відмітки в майже 115 кілометрів на годину.

Починаючи з 1930 років, на Тернопільщині активно розвивались та популяризувались зимові види спорту та рекреації, тому не дивно, що саме тут виникла ідея створити санно-бобслейну трасу.

На даний момент траса не функціонує та знаходиться у досить занедбаному стані, багато ділянок траси значно зруйновані, або зовсім відсутні. Але для поціновувачів активного відпочинку, або навіть екстремального, траса і

досі славиться своєю красою. Дуже часто заядлі екстремали знімають небезпечні відео спусків на великих швидкостях. Якщо прикласти зусилля та реконструювати санно-бобслейну трасу, Тернопільщина могла би стати Меккою для поціновувачів активного виду туризму.

Наступними зупинками нашого маршруту стануть місто Збараж та Збараський замок.

У самому центрі Збаража, розташований Збараський замок, можна сказати, що це унікальна фортифікаційна споруда, яка розмістилась на Замковій горі.

Історія замку досить унікальна, замок багато разів відновлювали і реконструювали після значних руйнувань.

Замок був збудований у 1393 році, точніше його перша версія, але у 1631 році, побудована його більш-менш сучасна версія. Через часті напади ворожих військ, будівля замку часто реконструювалась і відновлювалась. Для будівництва використовували камінь, цеглу та ракушняк, які досить добре протримались значний період час і які тримаються до сьогодні.

На місці замку знаходився цукровий завод, на місці якого вбивчі загони НКВС здійснювали свої злочинні плани, та винищували людей, але не дивлячись на ці факти, в цьому ж місці і відновлювалась культурно історична спадщина Тернопільщини.

Зі здобуттям Україною незалежності у замку відкрився краєзнавчий музей, в якому знаходяться численні експонати. Локація припадає до душі поціновувачам класичної замкової архітектури.

День 2.

Тернопіль

Катання на катері в Тернополі – це унікальна атракція, яка надає туристам і мешканцям міста, оглянути Тернопіль з незвичного ракурсу. Тернопільське

озеро — це відмінне місце для відпочинку та гарна можливість почати знайомство з містом.

Тернопільський замок

Одна з небагатьох гарно збережених пам'яток України, знаходиться у самому серці Тернополя. Тернопільський замок, або як його ще називають Старий замок — це унікальна фортифікаційна споруда, яка служила захистом для міста від нападників, зокрема від татарів.

Замок був неприступним, та захищеним зі всіх боків, що не дозволяло ворогам проникати у місто. Стіни замку пережили багато руйнувань, підпалів за довгу історію свого існування.

Сучасна історія замку починається після Другої світової війни, коли будівлю замку було повністю реконструйовано. У 1950 роках проводився капітальний ремонт, і деякі частини замку були повністю затоплені.

До будівлі замку згодом прибудували ресторан та розважальну зону.

Старий замок розташований на гербі міста Тернопіль, як одна з найвидатніших пам'яток міста, яка нагадує нам про старовину.

Наступна зупинка нашого маршруту — Катедральний собор.

Домініканський костел (катедральний собор Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці)

Історія собору бере свій початок з кінця XVIII століття.

Будівництво собору розпочали у 1749 році. Головний архітектор собору Август Мощинський. Процес будівництва Катедрального собору тривав майже 30 років, адже ідея створення настільки величної споруди була унікальна та вражаюча. Нині Катедральний собор Непорочного Зачаття Діви Марії це перлина в архітектурному сенсі, не тільки України, а і цілої Європи.

Катедральний собор це візитна картка Тернополя, яка приваблює туристів за всього світу. Унікальність собору можна побачити неозброєним оком, у зовнішньому вигляді чітко виділяється поєднання двох архітектурних стилів — азійського та європейського.

Будівля зовсім не постраждала під час подій Першої світової війни, але під час Другої світової війни, була пошкоджена артилерійським снарядом. Але цікавим, є той факт що під час німецької окупації Тернополя у 42-43 роках, в соборі проводились реставраційні роботи, і вдалось майже повністю відновити фасад будівлі і деякі фрески. У 1944 році Катедральний собор знову був майже повністю зруйнований і знаходився у занедбаному стані аж до 1950-х років. Вже у 1959 році відновлений собор знову відкрив свої двері для населення, але на жаль жодна скульптура, яка колись прикрашала фасад собору не була збережена. Фрески були повністю відновлені. Біля входу в Катедральний собор встановили пам'ятник Йосифу Сліпому.

Нині Катедральний Собор Непорочного Зачаття Пресвятої Богородиці це унікальна пам'ятка архітектури епохи пізнього бароко, яке безпосередньо відображено на майже всіх туристичних путівниках Тернопільщиною.

День 3

Наступною зупинкою нашого маршруту є духовний центр Зарваниця

Зарваниця — це одна з найбільших святинь Греко-Католицької Церкви в Україні. Щороку Зарваницю відвідує близько мільйона паломників зі всього світу.

Історія Зарваниці бере свій початок з середині 13 століття, коли після нападу монголо-татар чернець Києво-Печерського монастиря втік на Тернопільщину, де вирішив перепочити біля джерела, заснувши чернець побачив у своєму сні образ Божої Матері, а коли прокинувся побачив над собою Діву Марію, яка тримала на руках маленького Ісуса. Після цих всіх подій чернець вирішив збудувати біля джерела церкву та поставити в ній чудотворну ікону. Місце це чернцю наснився чудовий сон почали називати Зарваниця. До чудотворного місця почало приходити все більше і більше прихожан, згодом тут почали будувати монастирі.

У ХХ столітті Зарваниця переживана не найкращі свої часи. Цей період можна сміло назвати занепадом.

Відродження Святої землі, почалось у часи здобуття незалежності Україною. У 2000 році тут був збудований собор Богоматері Зарваницької, який побудували на честь річниці Христового.

В ансамблі комплексу нині є відкрита каплиця, надбрамна церква з цілющими водами і дзвіниця, від якої веде Хресна дорога.

Починаючи з 2002 року, кожен рік тисячі паломників приїждять з усієї України та світу, та приходять на прощення до Зарваниці.

Наступна зупинка нашого маршруту м. Чортків, Чортківський замок

Біля гори Вигнанка на р. Серет розташовується Чортківський замок. Розташування замку досить не звичне, адже не вигідне фізико-географічне положення замку стало причиною багаторазових невдач в обороні.

У 1610 році Чортківський замок був збудований, він має 5-ти кутну форму та 4 вежі, які оточені стіною для розташування зброї.

Замок багато разів руйнували та оточували, не вигідне розташування замку призводило до того, що замок багато разів переходив з рук у руки. Пізніше, приблизно на початку 18 ст. Чортківський замок використовувався як склад, пізніше, як в'язниця для повстанців.

Починаючи з 2010 року замок входить до складу заповідника "Тернопільські замки".

День 4

Оптимістична печера

Унікальна за своїми розмірами печера Оптимістична. Печера розташована поблизу села Королівка. вважається пам'яткою природи і знаходиться у віданні Львівської спелеологічної організації "Циклоп". Переважна частина печери розташована в гіпсовій скелі на глибині приблизно 20 метрів. Що стосується загальної протяжності переходу, то наразі нанесено на карту приблизно 270 кілометрів підземних коридорів.

За приблизними дослідженнями фахівців, загальна площа печери Оптимістичної може перевищувати понад 2 гектари. Ходи печери дуже різноманітні, є ділянки легкі, є складні та звивисті, ці всі фактори ускладнюють дослідження. Печера занесена до Книгі рекордів Гіннеса, як найдовша гіпсова печера світу. Не дивлячись на такі масштабні розміри, печера має всього лиш один вхід, який є і виходом. Назвали печеру в честь дослідників-оптимістів, яких так називали скептики, які не вірили у масштабні дослідження печери.

День 5

Оглядовий майданчик на унікальне с. Заліщики

Трошки заглянемо на Заліщики зі сторони Чернівецької області. Село Хрещатик, ніби звичайне село, але цікаве за 2 причинами: 1 — назва співзвучна з головною вулицею країни, 2 — з села відкривається гарний вид на Заліщики та панорамний вид на меандр річки Дністер.

Дороги в селі Хрещатик по справжньому екстремальні, тому раджу одягати зручне взуття, кросівки будуть в самий раз. Дійшовши до центру села, повернемо праворуч на протоптану стежку, яка виведе нас на оглядову площадку, я з якої відкриється неймовірно гарний панорамний вид на Заліщики та меандр Дністра.

Остання зупинка нашого маршруту більш атракційна і відпочинкова.

Сплави Дністром

Устечко - Заліщики, приблизно тривалість сплаву 4 години, протяжність сплаву — 25 км.

ВИСНОВКИ

Тернопільська область є надзвичайно цікавою і навіть унікальною.

Туристичний потенціал Тернопільщини є значним. Тут діють два Державних історико-архітектурних заповідники з десяти, що є в Україні, один Національний історико-архітектурний заповідник з чотирьох. Подібного нема в жодному регіоні нашої держави. В області збереглися більше третини всіх українських замків, зосереджена п'ята частина всіх природних пам'яток України. В області, яка територіально є однією з найменших в Україні, сьогодні налічується більше сотні печер. На території області кожна гілка християнства представлена великими духовними центрами.

Зважаючи на той факт, що видовий склад рекреаційних ресурсів регіону є дуже різноманітний виділяється 4 райони які характеризуються певними концентраціями туристичних ресурсів:

- південний;
- центральний;
- північний;
- західний.

Поряд з зростанням економічної вагомості туризму, все більше зростає функція даної галузі по відтворенню життєвих сил людини, підвищення її якості життя. Як сфера духовної культури туризм виконує гуманітарні, світоглядні, пізнавальні, пропагандистські, виховні, й інші соціальні функції в суспільстві.

Ненормоване рекреаційне використання ландшафтів часто приводить до порушення ґрунтового і рослинного покривів, погіршення умов проживання і безпосереднього винищення диких тварин, забруднення середовища, порушення зв'язків в біогеоценозах.

Основні екологічні цілі рекреаційного природокористування включають:

- попередження деградації природних рекреаційних комплексів та їх компонентів під впливом антропогенної діяльності, в тому числі і рекреаційної;
- збереження нормального функціонування екосистем рекреаційного комплексу.
- збереження максимальної різноманітності екосистем.

Для кращого розвитку різноманітних туристичних ресурсів регіону необхідний розвиток туристичної інфраструктури, особливо хороших доріг та якісного транспорту, що сприятиме розвитку життєвого циклу туристичного продукту. Слаборозвинуто також готельне господарство та інші сфери обслуговування туристів та відпочиваючих, особливо кемпінги, туристичні бази тощо. В межах адміністративної території доцільно розвивати приватні готелі, колективні готелі, сільські зелені туристичні садиби та трансформувати їх відповідно до європейських стандартів. Удосконалити систему закладів громадського харчування, реклами, автостоянок тощо для обслуговування туристів-відпочиваючих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Геринович В. Наші Товтри // Краєзнавство. Харків, 1930. №1-5. С.16-29.
2. Головка Г. Святині мальовничої Тернопільщини. Краєзнавство. Географія. Туризм. 2006. No 14-15. с. 37.
3. Городиський Ю. Проблеми і перспективи розвитку туризму у Тернопільській області / Ю. Городиський, А. Манько // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2012. випуск 29, ч. 1. с. 211.
4. Дворська Л. Чинники розвитку сільського зеленого туризму в Тернопільській області / Л. Дворська // Туристичні ресурси як чинник розвитку території: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.-семінару, (Тернопіль, 9 грудня 2011 року.). Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2012. С.197.
5. Державна служба статистики у Тернопільській області
<http://www.te.ukrstat.gov.ua/>
6. Дударчук К.Д. Історико-культурні туристичні ресурси Тернопільської області: стан збереження та використання [монографія]: Тернопіль: ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2013. С.26-27.
7. Масляк П.О Рекреаційна географія. 2008.
8. Методика туристично-рекреаційних досліджень: конспект лекцій для студентів 3 курсу спеціальності 014 Середня освіта (Географія) та 015 Професійна освіта (Туристичне обслуговування) / Уклад. О.О. Якута. – Рівне: РДГУ, 2017 . – 56 с.
9. Музеї України : довідник / Міністерство культури і мистецтв України. К.: Задруга, 1999. С.49.
10. Офіційний сайт Регіонального інформаційного порталу «Тернопільщина»: <http://irp.te.ua>

11. Офіційний сайт Державної служби статистики:
<http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Офіційний сайт Головного управління статистики у Тернопільській області: <http://www.te.ukrstat.gov.ua>.
13. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство : навч. посіб. / Є. В. Панкова; Київ. нац. ун-т культури та мистецтв. – Київ: Альтерпрес, 2003. – 178 с
14. Питуляк М. Р. Природні рекреаційні ресурси Тернопільщини, проблеми їх раціонального використання та охорони. Навч. посібник / М. Р. Питуляк. – Тернопіль, 1999. – 60 с.
15. Підставка Р. Науковий форум у Язловці // Тернопіль вечірній. 2010. №51. 17 листопада. С.6.
16. Пушкар З.М, Пушкар Б.Т РЕКРЕАЦІЙНЕ РАЙОНУВАННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – 2013. – С. 153–164.
17. Пушкар Б.Т. Рекреаційне господарство регіону та його особливості // Науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Випуск №2: Географія. Тернопіль, 2010. С.170-174.
18. Рожко І. М. Рекреаційна оцінка гірських природно-територіальних комплексів для потреб туризму (на прикладі Українських Карпат): дис. канд. геогр. наук: 11.00.11 / І. М. Рожко. - Львів, 2000. - 198 с
19. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в області у 2016 році: доповідь / головне управління статистики у Тернопільській області, 2017. 26 с.

20. Царик П.Л. Підходи щодо оптимізації функціонально-просторової структури регіональної рекреаційної системи Поділля. Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. Тернопіль, 2016. No 2. с. 146-150.